

Sari gelin

Antologie povídek
z Ázerbájdžánu

Sari gelin

Antologie povídek z Ázerbájdžánu

Recenzent:

doc. PhDr. František Ondráš, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

s použitím výtvarného díla Faiga Ahmeda

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

Ázerbájdžánské státní překladatelské centrum

© Univerzita Karlova, 2022

© Azərbaycan Dövlət Tərcümə Mərkəzi, 2022

All rights reserved by and controlled through

Azərbaycan Dövlət Tərcümə Mərkəzi

Editors © Ivana Bozděchová, Klára Choulíková, 2022

Translation © Šebnem Asadová, 2022

Preface © Nizámí Džeferov, 2022

Epilogue © Zuzana Kříhová, 2022

ISBN 978-80-246-5096-8

ISBN 978-80-246-5159-0 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Petru Vágnerovi

Tento výbor moderních ázerbájdžánských povídek sestavovalo Ázerbájdžánské státní překladatelské centrum¹ (Azerbaijan State Translation Centre, dále jen Centrum) v průběhu několika let postupným doplňováním textů. Kromě povídek samých dodalo rovněž biografické medailony a předmluvu Nizámího Džeferova, kterou Centrum opatřuje všechny jazykové mutace antologií, na jejichž vydání se podílí. Pro české vydání byla předmluva poskytnuta v upravené, zkrácené verzi v anglickém překladu.

Aby si český čtenář mohl utvořit ucelený obraz moderní ázerbájdžánské literární tvorby zasazený do kulturního kontextu, byla za texty povídek připojena původní studie Zuzany Kříhové. Ta zároveň propojuje povídky jak chronologicky, tak tematicky – výbor dodržuje kompozici předloženou Centrem.

Antologie *Sari gelin* reaguje na dosavadní absenci ázerbájdžánské literatury na českém knižním trhu, a to cestou překladů originálů. Ukázky ázerbájdžánské prozaické tvorby přeložené do češtiny přímo z ázerbájdžánštiny u nás dosud publikovali jen dva čeští turkologové: Zdenka Veselá uvedla kratší povídku Dželila Memmedguluzadeho v časopise *Nový Orient* v roce 1959² a Tomáš Laně vydal v krátké návaznosti za sebou v letech 2008 a 2009 satirické vyprávění *Ztráta osla* od téhož autora a povídkový soubor *Mír Dže-*

1 V roce 2017 nesla instituce název Centrum překladu při Kabinetu ministrů Ázerbájdžánské republiky, předtím Ázerbájdžánské centrum literárních překladů a literárních vztahů, nyní Ázerbájdžánské státní překladatelské centrum.

2 Dželil Memmedguluzáde: Poštovní schránka. *Nový Orient*, roč. 14, č. 2, 1959, s. 35–37. Z ázerbájdžánštiny přeložila Zdenka Veselá.

lála Pašajeva *Lež má krátké nohy a jiné povídky*.³ Oba autoři jsou zastoupeni i v této antologii. Tomáš Laně také přeložil a v *Bulletinu Centra ázerbájdžánských a kaspických studií* publikoval povídku Afag Mesud *Smrt králíka*⁴ a redigoval české vydání dramatu *Šejda* Hüsejna Džávida, přeloženého bohemistickým týmem Bakuské slovanské univerzity. Právě tam se vzhledem k uvedenému stavu zrodila myšlenka připravit první výbor z ázerbájdžánské povídkové tvorby.

Editorky

3 Džalil Mammedguluzade: *Ztráta osla*. Praha: Mezera 2008; Mír Džalal Pašajev: *Lež má krátké nohy a jiné povídky*. Praha: Mezera 2009. Z ázerbájdžánštiny přeložil Tomáš Laně.

4 Afaq Masudová: *Smrt králíka*. *Bulletin Centra ázerbájdžánských a kaspických studií* 10, září 2015, s. 28–30.

Jakkoli jsou ázerbájdžánské prozaické myšlení a tvorba pevně zakořeněny v turkicko-ázerbájdžánské epické tradici, byly ve středověku obohaceny východomuslimskými narativními technikami a v novodobé epoše silně ovlivněny západní prózou. Dějiny novodobé krásné literatury sahají do počátku 19. století. Některá raná díla té doby už mají poněkud experimentální povahu, jak to bývá obvykle dokládáno na povídkách *Oklamané hvězdy* od Mirze Feteli Achundova a *Rešid bej ve Seadet chanim* od Ismajila bej Gutgašinliho; druhá z nich je sice napsána ve francouzštině, avšak stále plně souzní s národním duchem. Někdy bývají označovány jako povídky, jindy jako novely, ba dokonce romány, což ovšem jen potvrzuje jejich jistou rozvolněnost a formální novátorství. Zakladatelé nového typu prózy tak úspěšně představili východní prozaické myšlení v západním stylu.

V polovině 20. století vstoupila na scénu nová generace ázerbájdžánských spisovatelů, například Ismajil Šichli, Isa Hüsejnov, Sabir Ahmedli, Isi Melikzade, Jusif Semedoğlu, Anar, Elčin, Mövlud Sülejmanli, Sejran Sechavet, Memmed Orudž a další. Až do osmdesátých let stála ve skryté i otevřené konfrontaci s generací předchozí. Od osmdesátých let byl pak po několik následujících desetiletí obsahový a estetický rozdíl mezi „starou“ a „novou“ prózou demonstrován už zcela zřetelně. Mladí spisovatelé jako Afag Mesud, Agil Abbas, Sadaj Budagli, kteří začali tvořit v sedmdesátých a osmdesátých letech, dále rozvinuli a obohatili to, co „generace šedesátých let“ zúročila v letech sedmdesátých. Tvůrčí generace těchto tří dekád vykreslily obraz ázerbájdžánské literatury a od osmdesátých let teoreticky definovaly i její ideu, obsah a poeticko-metodologickou typologii. „Nová“ literatura objevovala obyčejného člověka, jeho vnitřní svět, bezprostřední okolí a každodenní život oproštěně od jaké-

hokoli fundamentalismu. Postrádala deklarativní charakter, a proto byla starou generací ve formálních i neformálních diskusích vystavována otázce: „Je tohle ještě literatura?“ Jusif Semedoğlu, jeden z prvních představitelů nového směru, však bez zaváhání odpověděl: „Toto je skutečná literatura!“

Vynikající zakladatelé této moderní literatury (Anar, Elčin, Jusif Semedoğlu, Afag Mesud aj.) se vyznačovali pronikavým myšlením a hlubokou znalostí světa a společensko-estetických procesů, které jím hýbají. Teoretické přípravy sice podněcovaly domněnku o nedostatečnosti materiálu pro tvorbu, který poskytuje život sám, ale to byl ve skutečnosti dojem nesprávný. Hlavním cílem nové prózy totiž nebylo popisovat život takový, jaký je, ale vytvářet dokonalé, hutné situační nálady, evokovat pocity a umožnit porozumění člověku v jeho rozmanitých podvědomých reakcích, a to i za pomoci psychosociální analýzy.

Pokud jde o témata, myšlenky a styl vyprávění, zdá se, že čtyřicátá a padesátá léta hrála úlohu přemostění mezi starší etapou dvacátých a třicátých let a mezi léty šedesátými. Díla tohoto „přechodového“ období měla za úkol vzdělávat starší generace, dobový panoramatický vypravěčský styl se měl do jisté míry vyrovnat se sociálním realismem a zprostředkovat ducha národnostních bojů, zpřítomnit život v jeho aktuální reálné podobě. Nikoli náhodou se čtyřicátá a padesátá léta svým charakterem v tomto smyslu podobala létům následujícím; nastupující generace již deklarovala svůj objektivní postoj nejen ve vlastním tvůrčím procesu, ale i v teoretických diskusích.

Také literáti konce 20. a počátku 21. století by chtěli představit své vlastní pojetí prózy (a tvůrčí metody) v souladu s chronologickými a teoreticko-metodologickými principy. Skutečnost je však trochu jiná. Jak hodnotit čtvrtou generaci, nastupující po první (přelom 19. a 20. století), druhé (dvacátá, třicátá a čtyřicátá léta) a třetí (padesátá až osmdesátá léta)? Zdá se, že doposud neznamená pro své

předchůdce výraznou výzvu a prozatím ani neformulovala žádnou osobitou ideologicko-estetickou pozici. Naopak: uznávání spisovatelé třetí generace (Anar, Elčin, Sejran Sechavet, Memmed Orudž, Afag Mesud, Agil Abbas a Sadaj Budagli) nadále utvářejí současnou literární krajinu a udávají tvůrčímu procesu směr.

Nizámí Džeferov,
Národní akademie věd Ázerbájdžánu

Jaký podivný telegram: „Pro Oktaje Muradova STOP 29. jsem v Baku STOP Let 203 STOP Vyzvedni mě.“ Žádný podpis. Let 203 sem směřuje z Moskvy.

Kdo to může být? Nikoho z Moskvy nečekám. Kdo jen mohl ten telegram poslat? Vůbec nikdo mě nenapadá.

Telegram našťestí vyzvedla matka. Nikdy bych ho nespatriil, kdyby ho zachytila má sestra. Ta by si ze mě tak akorát celý rok utahovala.

Když jsem se toho rána uvelebil v pohodlné sedačce letištního autobusu společnosti Aeroflot, dumal jsem, koho dnes uvidím.

Z okýnka jsem pozoroval ospalé ulice a snažil se uhodnout identitu návštěvníka. Půvaby pomalu se probouzejícího města ale přitahovaly mou pozornost natolik, že jsem se nedokázal soustředit, natožpak rozhodnout, kdo tajuplnou zprávu poslal.

Měli byste to město vidět za rozbřesku, kdy odhaluje svou pravou tvář, kdy obnažuje svoji kamennou podstatu. Tuhle denní dobou je nahé, opuštěné, nehybné, ničím přikrášlené, ztichlé, bez neonů, beze slov. Výkladní skříně i plakáty mlčí. Kameny jsou zamrzlé, spící. Do ticha zaznívají kroky osamělého chodce, který se vydal přes pusté náměstí. Jemný déšť kreslí na asfalt – ranní mrholení.

V duchu jsem procházel jednoho kamaráda po druhém, každého, koho jsem v Moskvě nebo blízkém okolí znal, žádný z nich ale nemohl z různých důvodů telegram poslat. Možná by se z Moskvy mohl vracet někdo z mých bakuských přátel? Ale ne, ani nikdo z nich, jedině Džejhun.

Džejhun je můj mladší bratr. Studuje na Moskevském institutu architektury, který jsem taky absolvoval. Co když přiletí on? Ale ne, nemůže to být ani Džejhun. Především

jsme si telefonovali. Měl tak špatnou náladu, že mi bylo hned jasné, že je bez peněz. Chápu ho. Sám jsem se v téhle situaci během studií častokrát ocitl. Představte si, jaké to je, když vám daleko od domova, a ještě navíc před prázdninami, začnou docházet peníze. Řekl jsem mu, ať si z toho nic nedělá, že mu něco pošlu, i když to nebude moc. Na prázdninové výdaje to stačit bude.

Těžko by se po tomhle rozhovoru najednou rozhodl přiletět do Baku. Navíc, kdyby to byl on, proč by přede mnou tajil své jméno?

Napadlo mě i něco jiného. Bláhový sen. Něco neskutečného. Ne, to nemůže být pravda.

Když jsem se utápěl v domněnkách, všiml jsem si, že se přibližujeme k nové letištní budově, která se mi po architektonické stránce vůbec nelíbila. Jsem si jistý, že kdyby projekt zadali mně, mladému novátorskému architektovi, dal bych postavit něco, před čím by se lidé zastavovali v němém úžasu. Cestující, kteří by vystupovali z letadla a stavbu spatřili poprvé v životě, by byli omráčeni, jen tak tak, že by nespadli z pojiždících schůdků.

Po několika minutách jsem došel na terasu. Pozoroval jsem letadlo, které před chvílí přistálo. K jeho dveřím byly přistaveny schůdky, v jejichž horní části bylo vidět zatím jenom stevardku v modrém saku. Pak se objevil tlustý muž v zeleném klobouku. Za ním se vynořil mladý voják, pak žena s děckem, muž, další žena... Panebože! Sen! To není možné! Ale ano, je to tak. Představa, kterou jsem od sebe pracně odháněl, se zhmotnila. Po schůdcích sestupovala vysoká žena. Krásná a vznešená. Mladá, nádherná. Elegantní účes a nevšední oděv ji na první pohled odlišovaly od davu.

Okamžitě jsem ji poznal, stačila vteřina, než si nasadila sluneční brýle. Ve stylovém oblečení a s černými brýlemi na očích bych tě možná nepoznal. Ale takhle – poznal jsem tě podle očí.

Pro jistotu jsem si dál zvědavě prohlížel všechny cestující, kteří vystupovali z letadla, ale už jsem věděl, že telegram přišel od ní. Rozhlížela se, hledala mě.

„Ahoj,“ řekl jsem.

„Oktaji, panebože, už jsem se začínala bát, že jsi můj telegram nedostal.“

„Kde máš věci?“

„Žádné nemám. Pojď, zmizme rychle odsud. Zavoláme si taxi?“

„Vydrž, hned. Madam se skrývá před výzvědnou službou?“

„Všechno ti povím v taxíku. Nemohu uvěřit, že jsem v Baku. Ty ses, drahý, ale vůbec nezměnil!“

Seděli jsme na zadních sedadlech. Fascinovaně sledovala mizející budovu, ubíhající ulici, vysoké lampy.

„Ohromné letiště! Trochu se podobá bejrútskému. Kdy ho postavili?“

„Je to asi tak tři roky,“ řekl jsem. „Chystala ses mi vysvětlit...?“

„Ještě chvíličku, nebuď tak netrpělivý. Víš, jak ráda tě vidím? Koneckonců přijela jsem za tebou...“

Kéž by to byla pravda, pomyslel jsem si. Dá se vůbec takovému štěstí uvěřit? Tak snadno?

„Dobře,“ řekl jsem, „ale proč ty tajnosti?“

„To je zvláštní,“ začala šeptat, „jsem vdaná žena, přijela jsem za svou první láskou, a tady pán si myslí, že bych neměla být opatrná?“

Esmer byla moje kamarádka z dětství. Deset let jsme chodili do stejné třídy. Seděla v lavici přede mnou.

Ale že bych byl její první láskou... Ne, nic takového. To byla lež. Nikdy jsem nebyl její první láskou. A asi ani ona mou. I když se mi líbila. Trochu blázen jsem do ní byl, to ano. Ale první láska?

Nemůžu si vzpomenout, jestli jsem vůbec měl první lásku, nebo...

„Jak bych ti to vysvětlila? Nedávno jsme se vrátili z Bulharska. Džamala přemístí na Blízký východ.“

Džamal je její manžel. Velký diplomat. Ne metaforicky, doslova.

Jestli se nepletu, pracoval ve všech evropských státech. Je cosi jako velvyslanec, atašé nebo tak něco. Ne, velvyslanec ne, ale myslím, že na posledním místě působil skutečně jako atašé.

Lidé jsou zvláštní – navazují vztahy podle dramatické předlohy. Nejdřív mám například o někom dobré mínění, pak ho poznám blíže a zjistím, co je ve skutečnosti zač. Jindy se mi dotyčný na první pohled vůbec nezamlouvá, ale časem poznám, že má srdce ze zlata.

Příčina tohoto schématu tkví podle mě v tom, že každý v sobě máme kus dramaturga. Každý z nás touží po dramatickém vývoji, vytvoření postavy, dynamické zápletky a kdoví po čem dalším.

Co se týká mého vztahu s Džamalem, tady žádný dramatický vývoj nebyl, žádný zvrat, žádné odhalení pravé povahy ani nic podobného. Nelíbil se mi na první pohled a svůj názor jsem nikdy nezměnil. Nelíbil se mi a tečka. Ale abych řekl pravdu, posledních sedm osm let jsem ho neviděl.

Jednou jsem ho náhodou potkal v Moskvě. Řekl mi, že je Esmer v porodnici a že očekávají dědice trůnu. Pamatuji si, že přesně takhle to řekl: „Očekáváme dědice trůnu.“

Později, to už jsem byl zase zpátky v Baku, jsem se dozvěděl, že mají holčičku.

Když Esmer vystoupila z letadla, bylo poznat, že je nervózní; v obličeji jí hrála nepřírozená rozvernost, která se podobně jako naličení pomalu ztrácela, aby byla vystřídána nepatrným výrazem úzkostného nepokoje.

Ale kdoví, možná i tohle byla jedna z jejích masek. „Kolik máš masek?“ ptával jsem se jí kdysi. Tehdy jsem byl ještě ve věku, kdy jsem si mohl podobné otázky dovolit, i když čas odpovědi byl daleko před námi, v budoucnu.